

УДК 37.015.31-053.6:176

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.21>

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154
ORCID: 0000-0002-4413-1243

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0003-4955-2642

Вадим ЛЮТИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154
ORCID: 0000-0002-9105-0470

Бібліографічний опис статті: Петрочко, Ж., Петрович, В., Лютий, В. (2025). Комплексна сексуальна освіта як інструмент впровадження сексуальної культури у підлітковому віці. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 156–163, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.21>

КОМПЛЕКСНА СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У підлітковому віці, який супроводжується інтенсивними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, важливим чинником безпечного дорослішання є наявність науково обґрунтованої, всебічної та доступної сексуальної освіти. Формування сексуальної культури в підлітковому віці є важливою умовою соціалізації молоді людини та її готовності до здорових, відповідальних стосунків.

У статті розглядається комплексна сексуальна освіта як ефективний інструмент формування сексуальної культури серед підлітків. Проаналізовано зміст та принципи комплексної сексуальної освіти, її роль у розвитку знань, ставлень і поведінки молоді щодо сексуального і репродуктивного здоров'я, гендерної рівності та прав людини. Визначено, що ключовими принципами комплексної сексуальної освіти є: науковість та достовірність інформації, адаптація до психосоціального розвитку підлітків, гендерна чутливість, права людини та інклюзія, партнерський підхід (взаємодія з батьками, вчителями, медичними працівниками, неурядовими організаціями).

Сексуальна освіта є ключовим чинником формування сексуальної культури молоді, яка включає не лише знання, а й моральні цінності, установки, ризиковану поведінку та соціальні орієнтири. Завдяки цьому підлітки отримують можливість будувати здорові, відповідальні та етичні стосунки, що позитивно впливає на їхній добробут і розвиток суспільства загалом. Автори наголошують, що успішне впровадження комплексної сексуальної освіти вимагає міждисциплінарної взаємодії: освітній компонент, медичний компонент, соціальний компонент та співпраця з неурядовими організаціями.

Як приклад впровадження сексуальної освіти у закладах загальної середньої освіти та у діяльності неурядових організацій, розглянуто вплив комплексної профілактичної «Програми 15» на формування в учасників коректних уявлень щодо соціально-небезпечних явищ і захворювань, що передаються статевим шляхом, розвиток навичок безпечної поведінки, подолання критичних ситуацій і прийняття відповідальних рішень, формування цінностей здоров'я та особистої гідності.

Ключові слова: сексуальна освіта, підлітки, сексуальна культура, комплексний підхід, сексуальне здоров'я, профілактична програма, неурядові організації.

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blvr., Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Vadym LIUTYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blvr., Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-9105-0470

To cite this article: Petrochko, Zh., Petrovych V., Liutyi, V. (2025). Kompleksna seksual'na osvita yak instrument vprovadzhennya seksual'noyi kul'tury u pidlitkovomu vitsi [Comprehensive sex education as a tool for introducing sexual culture in adolescence]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 156–163, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.21>

COMPREHENSIVE SEXUAL EDUCATION AS A TOOL FOR FORMING SEXUAL CULTURE IN ADOLESCENCE

During adolescence, which is accompanied by intense physiological, psychological, and social changes, an important factor in safe adulthood is the availability of scientifically based, comprehensive, and accessible sex education. The formation of sexual culture in adolescence is an important condition for the socialization of a young person and his readiness for healthy, responsible relationships.

The article considers comprehensive sexual education as an effective tool for forming sexual culture among adolescents. The content and principles of comprehensive sexual education, its role in the development of knowledge, attitudes and behavior of young people regarding sexual and reproductive health, gender equality and human rights are analyzed. It has been determined that the key principles of comprehensive sexuality education are: scientific and reliable information, adaptation to the psychosocial development of adolescents, gender sensitivity, human rights and inclusion, and a partnership approach.

Sex education is a key factor in shaping the sexual culture of youth, which includes not only knowledge, but also moral values, attitudes, risky behavior, and social orientations. Thanks to this, adolescents are given the opportunity to build healthy, responsible, and ethical relationships, which has a positive impact on their well-being and the development of society as a whole. The authors emphasize that the successful implementation of comprehensive sexuality education requires interdisciplinary interaction: an educational component, a medical component, a social component, and cooperation with non-governmental organizations.

As an example of the implementation of sexual education in secondary education institutions and in the activities of non-governmental organizations, the impact of the comprehensive preventive «Program 15» on the formation of participants' correct ideas about socially dangerous phenomena and sexually transmitted diseases, development of safe behavior skills, overcoming critical situations and making responsible decisions, formation of values of health and personal dignity.

Key words: sex education, adolescents, sexual culture, comprehensive approach, sexual health, preventive program, public organizations.

Постановка проблеми. Сексуальна культура є невід'ємною складовою загального культурного та соціального розвитку особистості. У підлітковому віці, який супроводжується інтенсивними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, важливим чинником безпечного дорослішання є наявність науково обґрунтованої, всебічної та доступної сексуальної освіти. Протягом цієї фази розвитку

відбувається перетворення дитини на молоду людину, що здатна існувати та робити важливі рішення самостійно. Всесвітня організація охорони здоров'я називає підлітковий вік періодом особливого розвитку (когнітивного, соціального, фізичного, емоційного, сексуального), який триває з 10 до 19 років (WHO calls for adolescent responsive health systems, emphasizes on triple dividend benefit).

А. Даниленко, Т. Спіріна також зазначають, що підліткове дорослішання починається з початком статевого дозрівання, а закінчується прийняттям зрілих соціальних ролей, наприклад, працевлаштуванням або народженням власних дітей (Спіріна, Даниленко, 2023).

Соціалізація підлітків відбувається під безпосереднім впливом його найближчого оточення, цей процес залежить від того, наскільки сформованими в ньому виступають умови, необхідні для успішного самовираження та самоствердження дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та зарубіжні науковці приділяють особливу увагу впровадженню комплексної сексуальної освіти та її впливу на поведінку і навички підлітків. І. Кобзева, Л. Кравченко досліджують сексуальну освіту підлітків як складову культури здоров'я особистості та фактори, які впливають на формування статевої поведінки (Кравченко, Кобзева, 2018); А. Даниленко, Т. Спіріна досліджували питання сексуальної освіти, як складової здорового способу життя та формування мотивації до здорового способу життя у підлітків через профілактичну і просвітницьку діяльність (Спіріна, Даниленко, 2023); Л. Горобчук вивчає специфіку впровадження сексуальної освіти підлітків в закладах загальної середньої освіти під час воєнного стану (Горобчук, 2024); Т. Журавель, Т. Лях, О. Нікітіна обґрунтовують можливість інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки підлітків (Журавель, Лях, Нікітіна, 2010); О. Швед у наукових працях висвітлювала питання збереження репродуктивного здоров'я та сексуального виховання молоді (Швед, 2024); у наукових працях О. Закусило, Н. Зимівець, В. Петровича обґрунтовується актуальність просвітницької роботи щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я (Зимівець, Петрович, Закусило, 2010).

Зарубіжні науковці (Е. Дженкін та Л. Венвей С. Кауер, Д. Пауер, А. Борн, К. Фішер) провели соціальний аналіз американських програм статевого виховання та виявили прогалини між викладанням сексуальної освіти та досвідом молодих людей; Е. Лодж, М. Даффі, М. Фіні вивчають проблеми, що виникають у вчителів при впровадженні сексуальної освіти та зазначають, що шкільна сексуальна освіта не відпо-

відає потребам підлітків; Г. Фрідман розглянув наслідки для здоров'я та розвитку підлітків через зміну моделей їх сексуальної поведінки.

Як можна побачити, тема комплексної сексуальної освіти завжди була актуальною, затребуваною та дискусійною. Продовження наукових досліджень та інтеграція сексуальної освіти в освітні програми є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку нашого суспільства. Впровадження програм сексуальної освіти у закладах загальної середньої освіти впливає на обізнаність підлітків із зазначеного питання, формування цінностей, критичного мислення, відповідального ставлення до себе та інших.

Метою статті є теоретичне обґрунтування значення комплексної сексуальної освіти як ефективного інструменту формування сексуальної культури у підлітків та її впливу на розвиток відповідального, усвідомленого та безпечного ставлення до власної сексуальності в контексті сучасних соціокультурних викликів.

Виклад основного матеріалу. Впровадження комплексної сексуальної освіти є відповіддю на актуальні виклики сьогодення: високий рівень підліткової вагітності, розповсюдження інфекцій, що передаються статевим шляхом, сексуальне насильство та гендерно зумовлене насильство.

Дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у 2018 році зазначило, що серед 13 тисяч українських підлітків, віком 10–17 років, перший сексуальний досвід вже мають 25% дівчат і 40 % юнаків. Практично кожен десятий підліток, який мав секс, визнав віком сексуального дебюту 12 років і молодше (12,1% юнаків та 3,5% дівчат). У 2022 році було зроблено 1494 абортів молодими дівчатами, віком 18–19 років, 380 абортів, дівчатами віком 15–17 років, віком до 14 років – 35 абортів, що свідчить про недостатні знання про наслідки сексуальних стосунків (Швед, 2024).

За результатами дослідження Центру гідності дитини Українського католицького університету за 2021 рік, 96% українців вважають сексуальну освіту дітей важливою та необхідною. Однак, 53% опитаних погоджуються з актуальністю зазначеного питання, однак мають різні уявлення щодо віку дитини, коли варто починати цей процес: 46% вважають

доречним починати його до 8 років, 80% – у віці 9–13 років, 92% – після 14 років (Сексуальне насилля в Україні, 2021)

Результати дослідження аналітичного центру Cedos (2020 рік), також підтверджують позитивне ставлення батьків (89%) та вчителів (92%) до неформальної комплексної сексуальної освіти у сім'ї, родині. Близько 84% батьків та вчителів вважають, що і у закладах загальної середньої освіти важливо впроваджувати сексуальну освіту. Більшість опитаних підтримують початок реалізації програм сексуальної освіти, починаючи з початкових класів, а дехто зазначає, що варто розпочинати у закладах дошкільної освіти (Обізнаність та ставлення вчительської спільноти і батьків до комплексної сексуальної освіти, 2020).

За даними всеукраїнського дослідження громадської організації «Дівчата» «Жінки та стигма» (2022 р.), менше 50% українських дівчат 13–17 років можуть спокійно поговорити з батьками, опікунами про сексуальне та репродуктивне здоров'я. Особливо табуйованими є теми сексуальних стосунків і контрацепції, що мають безпосередній вплив на здоров'я та безпеку підлітків. Школа дещо компенсує брак інформації щодо захворювань, які передаються статевим шляхом, а також сексуального, домашнього та гендерно зумовленого насильства, однак інформування все ще є недостатнім. Підлітки залишаються без необхідної інформації щодо розуміння власного тіла, відстоювання особистих кордонів, прийняття відповідальності за свої дії та рішення щодо стосунків і сексуальності, що є важливим кроком у особистісному розвитку (Дослідження «Жінки та стигма», 2022)

Комплексна сексуальна освіта ґрунтується на наукових знаннях з біології, психології, соціології, медицини, прав людини й передбачає інтеграцію когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. Згідно з визначенням ЮНЕСКО (2018), комплексна сексуальна освіта сприяє розвитку навичок, знань, ставлень і цінностей, необхідних для здійснення відповідальних і безпечних рішень щодо сексуального і репродуктивного здоров'я (What does UNESCO really do, 2018).

Ключовими принципами комплексної сексуальної освіти є: науковість та достовірність інформації, адаптація до психосоціального розвитку підлітків, гендерна чутливість, права

людини та інклюзія, партнерський підхід (взаємодія з батьками, вчителями, медичними працівниками, неурядовими організаціями).

Сексуальна культура включає сукупність знань, норм, переконань і моделей поведінки, що регулюють сексуальність у конкретному суспільстві. Формування сексуальної культури в підлітковому віці є важливою умовою соціалізації молодої людини та її готовності до здорових, відповідальних стосунків. Сексуальна культура також пов'язана з усвідомленням особистих кордонів, повагою до інших, здатністю до комунікації про згоду, прийняття власної тілесності, гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації (Івахненко, 2011).

У цьому контексті комплексна сексуальна освіта виступає як інструмент трансформації традиційних уявлень про сексуальність на основі прав людини та гендерної рівності. Вона працює на когнітивному рівні, забезпечуючи підлітків інформацією про анатомію та фізіологію тіла; менструальний цикл і репродуктивне здоров'я; інфекції, що передаються статевим шляхом; контрацепцію та планування сім'ї; права у сфері сексуальності та репродукції. В результаті підлітки здобувають базу знань, необхідну для прийняття усвідомлених, виважених і безпечних рішень щодо власного тіла, сексуальної поведінки й стосунків.

На емоційному рівні сексуальна освіта формує позитивне ставлення до власного тіла та сексуальності; поваги до себе та партнера або партнерки; усвідомлення особистих кордонів; емпатії, терпимості та прийняття різноманітності (гендерної, сексуальної, культурної). В результаті зростає рівень самоповаги, впевненості в собі, зменшується сором та страх, пов'язані із сексуальністю й формуються здорові установки щодо статевої та стосунків.

На поведінковому рівні сексуальна освіта сприяє відповідальній сексуальній поведінці (відтермінування початку статевого життя, використання контрацепції); зниженню ризику інфекцій, які передаються статевим шляхом та небажаної вагітності; відмові від ризикованих практик та насильства; розвитку навичок спілкування у стосунках (вміння сказати «Ні», домовлятися про кордони, обговорювати захист), завдяки чому підлітки демонструють вищу здатність до прийняття обґрунтованих і безпечних рішень щодо сексуального життя.

На соціокультурному рівні комплексна сексуальна освіта впливає на зміну суспільних уявлень підлітків про сексуальність як природний і позитивний аспект життя людини; рівність у стосунках і повагу до прав; толерантність молоді до ЛГБТК+; зменшення стигми щодо сексуальних тем і тому підвищується загальний рівень сексуальної культури в суспільстві.

Сексуальна освіта є ключовим чинником формування сексуальної культури молоді, яка включає не лише знання, а й моральні цінності, установки, ризиковану поведінку та соціальні орієнтири. Завдяки цьому підлітки отримують можливість будувати здорові, відповідальні та етичні стосунки, що позитивно впливає на їхній добробут і розвиток суспільства загалом (Журавель, 2022).

Отже, варто зазначити, що сексуальна культура підлітків напряму залежить від впровадження програм комплексної сексуальної освіти. На сьогодні, заклади загальної середньої освіти не мають у своїх навчальних планах програм комплексної сексуальної освіти, але мають окремі предмети, що включають теми комплексної сексуальної освіти: «Біологія», «Основи здоров'я», «Громадянська освіта».

Українська науковиця, О. Швед проаналізувала підручники, які використовуються наразі у закладах загальної середньої освіти, і в яких розглядаються проблеми здоров'я, а саме сексуального розвитку та сексуального виховання дітей. Підручник «Здоров'я, безпека та добробут» для 7-го класу дає пояснення про вікові зміни, про підлітковий вік, про корисну їжу, про необхідність фізичного руху. Надаються роз'яснення про вакцини та інфекції, але коли йдеться про те, що ВІЛ передається через кров, то в таблиці, яка додається, вказано, що кров передають комарі, що є неправильним поясненням і може заплутати дітей. У підручнику «Основи здоров'я» для 6-го класу проговорюються теми тільки двох видів, фізичного та психологічного насильства і зовсім не розглядаються емоційне та сексуальне насильство, що є не менш небезпечними ніж перші два. У підручнику «Здоров'я, безпека та добробут» для 7 класу згадуються теми ВІЛ-інфекції, проте не вказуються шляхи передачі, окрім як ін'єкційного шляху. «Репродуктивну систему людини», «статеві клітини та їх розвиток», «запліднення», «вагітність», «розвиток тіла та

статеве дозрівання», «репродуктивне здоров'я», «захворювання, що передаються статевим шляхом» діти починають вивчати з 8-го класу у підручниках «Біологія», однак не заглиблюються у теми статевих стосунків, безпеку таких стосунків та контрацепцію. Авторка зазначає, що вчителі такі «делікатні» теми, переважно, дають на самостійне опрацювання учням, що свідчить про неготовність та невпевненість вчителів підіймати дані теми (Швед, 2024)

Враховуючи вищесказане, можна з упевненістю говорити про те, що заклади загальної середньої освіти не закривають прогалини у знаннях підлітків щодо сексуальної освіти, більш того, дівчата і хлопці зазначають, що самостійно шукають відповіді на питання, які їх турбують.

Досліджуючи питання сексуальної освіти підлітків, Т. Спіріна, О. Швед зауважують, що неурядові організації відіграють важливу роль у профілактиці та запобіганні сексуального насильства шляхом реалізації просвітницько-профілактичних програм, створення та розповсюдження соціальної реклами, проведення інтерактивних занять (Швед, Спіріна, 2023).

В контексті нашої теми варто розглянути діяльність неурядової організації, що працює в тематиці сексуальної освіти та реалізує програми сексуальної освіти підлітків.

Прикладом такої програми є профілактична «Програма 15», впровадження якої в Україні здійснювалося Українським фондом «Благополуччя дітей» за підтримки Bread for the World (Німеччина). «Програма 15» є комплексною (15 занять) і спрямованою на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції, ризикованої поведінки та інших негативних соціальних явищ (вживання ПАР, насильство тощо). Програма передбачає формування в учасників коректних уявлень щодо соціально-небезпечні явища і захворювання, що передаються статевим шляхом, розвиток навичок безпечної поведінки, подолання критичних ситуацій і прийняття відповідальних рішень, формування цінностей здоров'я та особистої гідності. Особливістю даної програми є її сімейно-орієнтованість: до профілактичної роботи залучаються сім'ї з дітьми підліткового віку (батьки і діти проходять навчання одночасно за однаковою програмою) та впровадження гендерно-вікового підходу (робота проводиться окремо в групах хлопців, дівчат, тат і мам).

Оцінювання впровадження «Програми 15» підтвердило її ефективність щодо формування у дітей та дорослих коректних знань і уявлень щодо ВІЛ та соціально-небезпечних явищ і захворювань, що передаються статевим шляхом; безпечніших переконань та настанов; поліпшення взаємовідносин у сім'ях учасників та активізації педагогічного потенціалу батьків; підвищення самооцінки учасників та їхньої активізації, спрямованої на позитивні зміни у власній життєдіяльності та життєдіяльності своїх громад (Лютій, Петрович, 2021)

Впровадження даної програми показує, що підлітки, які мають доступ до комплексної сексуальної освіти відтермінують початок статевого життя; демонструють вищий рівень використання контрацепції; мають кращі навички відмови та асертивності; менше піддаються сексуальному насильству чи булінгу; рідше стають учасниками ризикованих ситуацій (алкоголь, наркотики, незахищений секс).

Таким чином, комплексна сексуальна освіта не стимулює ранній початок сексуального життя, як це іноді помилково вважається, а, навпаки, сприяє профілактиці серед підлітків поведінки, ризикованої щодо здоров'я загалом та, зокрема, формуванню усвідомлених, виважених, безпечних рішень (Сходинки здоров'я для батьків, 2015).

Водночас, успішне впровадження комплексної сексуальної освіти вимагає міждисциплінарної взаємодії: освітній компонент, медичний

компонент, соціальний компонент та співпраця з неурядовими організаціями. А саме: включення комплексної сексуальної освіти до програм закладів загальної середньої освіти, підготовка фахівців (вчителів, соціальних педагогів, психологів), забезпечення необхідними методичними та інформаційними матеріалами; співпраця з лікарями, надання підліткам доступу до послуг охорони репродуктивного здоров'я; робота з батьками, територіальними громадами, проведення просвітницьких кампаній; впровадження альтернативних навчальних програм у співпраці з неурядовими організаціями, проведення тренінгів, застосування інноваційних методик (форум-театр, квест, реєр-to-реєр тощо). Злагоджена взаємодія висококваліфікованих фахівців міждисциплінарної команди забезпечує комплексний підхід до розв'язання проблемних ситуацій, попередження чи усунення соціальних ризиків (Карпенко, Спіріна, Лехолетова, 2025).

Висновки. Комплексна сексуальна освіта є ефективним інструментом формування сексуальної культури підлітків, забезпечення їхнього сексуального і репродуктивного здоров'я, профілактики насильства та дискримінації. Її впровадження має базуватися на доказовому підході, міждисциплінарній співпраці та повазі до прав людини. Забезпечення доступу підлітків до комплексної сексуальної освіти є не лише питанням освіти, а й соціальної справедливості, гендерної рівності та захисту їхніх прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горобчук Л. Виклики впровадження сексуальної освіти підлітків в закладах загальної середньої освіти під час воєнного стану. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 22–29.
2. Дослідження «Жінки та стигма». Головна ГО Дівчата. URL: <https://divchata.org/researches/doslidzennia-zinki-ta-stigma> (дата звернення: 14.07.2025).
3. Журавель Т. В., Лях Т. Л., Нікітіна О. М. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки : метод. посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / за ред. Т. В. Журавель. Київ : МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід», 2010. 168 с.
4. Профілактика деструктивної поведінки підлітків : навч. метод. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ : Видавництво ФО-П Бура О. Д., 2022. 144 с.
5. Зимівець Н. В., Петрович В. С., Закусило О. Ю. Навчання здоров'я: просвітницька робота з підлітками щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я : навч.-метод. посіб. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 360 с.
6. Івахненко Т. П. Сексуальна культура – культурологічна складова навчального процесу. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2011. Т. 1 № 57. С. 269–273. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3962>
7. Карпенко О. Г., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Міждисциплінарна взаємодія у наданні соціальних послуг вразливим групам населення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2025. № 1. С. 42–50. URL: <http://socped.luguniv.edu.ua/index.php/socped/article/view/86>.
8. Кравченко Л. А., Кобзєва І. М. Сексуальна просвіта як складова виховного процесу підлітків. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. № 2(16). С. 66–71.

9. Лютий В. П., Петрович В. С. Профілактична “Програма 15”: досвід упровадження та оцінювання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. 81. С. 148–154. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.31>
10. Обізнаність та ставлення вчительської спільноти і батьків до комплексної сексуальної освіти. UNFPA Україна. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/sexual_education_ua_0.pdf (дата звернення: 14.07.2025).
11. Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту : проєкт / Х. Шабат та ін. Центр гідності дитини. 2021. 21 с. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/statistika_dl/Zvit_Seksualne-nasylllya_2021.pdf
12. Спіріна Т. П., Даниленко А. В. Сексуальна освіта як складова здорового способу життя підлітків. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 104–109. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua> (дата звернення: 14.07.2025).
13. Сходинки здоров’я для батьків : просвітницько-профілактична тренінгова програма : навч.-метод. посіб. для фахівців соціальної сфери щодо проведення просвітницько-профілактичних занять за програмою «Сходинки» з батьками/опікунами підлітків, які перебувають у конфлікті з законом / Т. Г. Веретенко та ін. ; за ред. Т. Л. Лях. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 156 с.
14. Швед О. Сексуальне виховання дітей та підлітків. Коли починати? *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2024. № 4. С. 43–50.
15. Швед О. В., Спіріна Т. П. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 144–151. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua> (дата звернення: 14.07.2025).
16. What does UNESCO really do?. UNESCO : Building Peace through Education, Science and Culture, communication and information. URL: <https://www.unesco.org> (date of access: 14.07.2025).
17. WHO calls for adolescent responsive health systems, emphasizes on triple dividend benefit. World Health Organization (WHO). URL: <https://www.who.int/southeastasia/news/detail/19-09-2024-who-calls-for-adolescent-responsive-health-systems-emphasizes-on-triple-dividend-benefit> (date of access: 14.07.2025).

REFERENCES:

1. Horobchuk, L. (2024). Vykyky vprovadzhennia seksualnoi osvity pidlitkiv v zakladakh zahalnoi serednoi osvity pid chas voiennoho stanu [Challenges of implementing sexual education for adolescents in secondary education institutions during martial law]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice*, 4, 22–29. [in Ukrainian].
2. Doslidzhennia «Zhinky ta styhma» [Research “Women and Stigma”]. Home NGO Girls. Retrieved from <https://divchata.org/researches/doslidzhennia-zinki-ta-stigma> [in Ukrainian].
3. Zhuravel, T. V., Liakh, T. L. & Nikitina, O. M. (2010). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv ta multfilmiv u profilaktytsi ryzykovanoi povedinky [Using interactive methods and cartoons in the prevention of risky behavior]. Kyiv: MBF “SNID Fond Skhid-Zakhid”. [in Ukrainian].
4. Zhuravel, T. (ed.). (2022). Profilaktika destruktyvnoi povedinky pidlitkiv [Prevention of Destructive Behavior in Adolescents]. Kyiv: Vid-vo FO-P Buriia O. D. C. [in Ukrainian].
5. Zymivets, N. V., Petrovych, V. S. & Zakusylo, O. Yu. (2010). Navchannia zdorovia: prosvitnytska robota z pidlitkami shchodo zberezhennia, rozvytku ta zmitsnennia reproduktyvnoho zdorovia [Health education: educational work with adolescents on preserving, developing, and strengthening reproductive health]. Lutsk: Volynskiy Natsionalnyi Universytet imeni Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
6. Ivakhnenko, T. P. (2011). Seksualna kultura – kulturolohichna skladova navchalnoho protsesu [Sexual culture – a cultural component of the educational process]. *Collection of scientific works “Pedagogical Sciences”*, № 57. 269–273. Retrieved from <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3962> [in Ukrainian].
7. Karpenko, O., Spirina, T., Leholetova, M. (2025). Mizhdystyplinarna vzaiemodiiia u nadanni sotsialnykh posluh vrazlyvym hrupam naselennia. [Interdisciplinary interaction in the provision of social services to vulnerable population groups]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, 1. 42–50. Retrieved from <http://socped.luguniv.edu.ua/index.php/socped/article/view/86>. [in Ukrainian].
8. Kravchenko, L. A. & Kobzieva, I. M. (2018). Seksualna prosvita yak skladova vykhovnoho protsesu pidlitkiv [Sexual education as a component of the educational process of adolescents]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Hobelia. Ser. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky – Bulletin of the Alfred Nobel University. Ser. Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences*, 2(16), 66–71. [in Ukrainian].
9. Liutyi, V. P., Petrovych, V. S. (2021). Profilaktychna “Prohrama 15”: dosvid uprovadzhennia ta otsiniuvannia [Preventive “Program 15”: implementation and evaluation experience]. *Scientific journal of the NPU named after M. P. Dragomanov*, 81. 148–154. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.31> [in Ukrainian].

10. Obiznanist ta stavlennia vchytelskoi spilnoty i batkiv do kompleksnoi seksualnoi osvity [Awareness and attitude of the teaching community and parents towards comprehensive sexuality education]. UNFPA Ukraine. Retrieved from https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/sexual_education_ua_0.pdf [in Ukrainian].
11. Seksualne nasyllia v Ukraini: vid usvidomlennia do zakhystu : proiekt [Sexual violence in Ukraine: from awareness to protection: project]. Center for Child Dignity. Retrieved from https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/statistika_dl/Zvit_Seksualne-nasyllia_2021.pdf [in Ukrainian].
12. Spirina, T. P., & Danylenko, A. V. (2023). Seksualna osvita yak skladova zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv [Sexual education as a component of a healthy lifestyle for adolescents]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 1, 104–109. Retrieved from <http://journals.vnu.volyn.ua> [in Ukrainian].
13. Veretenko, T. G. (ed.). (2015). Skhodynyk zdorovia dlia batkiv : prosvitnytsko-profilaktychna treninhova prohrama : navch.-metod. posib. dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery shchodo provedennia prosvitnytsko-profilaktychnykh zaniat za prohramoiu «Skhodynyk» z batkami/opikunamy pidlitkiv, yaki perebuvaiut u konflikti z zakonom [Health Steps for Parents: Educational and Preventive Training Program: Educational and Methodological Guide for Social Sector Specialists on Conducting Educational and Preventive Classes under the “Steps” Program with Parents/Guardians of Teenagers in Conflict with the Law]. Kyiv: Kalita Publishing House LLC. [in Ukrainian].
14. Shved, O. (2024). Seksualne vykhovannia ditei ta pidlitkiv. Koly pochynaty? [Sexual education for children and adolescents. When to start?]. *Social pedagogy: theory and practice*, (4), 43–50 [in Ukrainian].
15. Shved, O. V. & Spirina, T. P. (2023). Rol mizhnarodnykh ta ukrainskykh neuriadovykh orhanizatsii u protyidii seksualnomu nasyilstvu stosovno ditei [The role of international and Ukrainian non-governmental organizations in combating sexual violence against children]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 1, 144–151. Retrieved from <http://journals.vnu.volyn.ua> [in Ukrainian].
16. What does UNESCO really do?. UNESCO : Building Peace through Education, Science and Culture, communication and information. Retrieved from <https://www.unesco.org>
17. WHO calls for adolescent responsive health systems, emphasizes on triple dividend benefit. World Health Organization (WHO). <https://www.who.int/southeastasia/news/detail/19-09-2024-who-calls-for-adolescent-responsive-health-systems-emphasizes-on-triple-dividend-benefit>

Дата надходження статті: 10.08.2025

Дата прийняття статті: 21.08.2025

Опубліковано: 15.10.2025